

książce z 1963 roku ani razu nie użyła słowa aborcja, choć dostrzegamy radosną celebrację jej zalegalizowania).

Książkę Benjamin Wikera bez wątpienia należy umieścić na liście bestsellerów. Zawiera w sobie wyraźne przesłanie: „Może wreszcie, jak zakrzyknął Nietzsche, Bóg rzeczywiście umarł, lecz znowu powstał z martwych – innego rodzaju *Übermensch*, właśnie ten, który może uratować nas z obłędu zgotowanego przez nas samych” (s. 329). Stąd też nie tylko warto po nią sięgnąć, ale i polecić jak najszerszemu kręgowi odbiorców. To racjonalna, udana i przekonująca apologia filozofii chrześcijańskiej oraz kapitalna diagnoza źródeł współczesnych przeobrażeń kulturowych. W jej kontekście nowego znaczenia nabierają słowa z Księgi Powtórzonego Prawa: *Patrz! Kładę dziś przed tobą życie i szczęście, śmierć i nieszczęście. [...] Biorę dziś przeciwko wam na świadków niebo i ziemię, kładąc przed wami życie i śmierć, błogosławieństwo i przekleństwo. Wybierajcie więc życie, abyście żyli wy i wasze potomstwo, miłując Pana, Boga swego, słuchając Jego głosu, Ignąc do Niego* (30,15-25).

Ks. Wojciech Cichosz, Uniwersytet Mikołaja Kopernika

Ks. Bogdan Giemza SDS, *Apostolski wymiar życia konsekrowanego w nauczaniu Jana Pawła II. Studium teologicznopastoralne*, Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu, Wrocław 2012, ss. 315, ISBN 978-8363-64207-5

Pontyfikat bł. Jana Pawła II zostawił trwały ślad w życiu Kościoła i współczesnego świata. Jego bogate nauczanie jeszcze długo będzie inspirować do dalszych badań i analiz. Papież konsekwentnie realizował odnowę Kościoła wytyczoną na Soborze Watykańskim II, którego sam był uczestnikiem. Od początku pontyfikatu zwracał baczną uwagę m.in. na znaczenia życia konsekrowanego. Należy przy tym mieć na uwadze nie tylko bogactwo ilościowe, ale przede wszystkim jakościowe papieskiego nauczania. Kwintesencją jest niewątpliwie adhortacja apostolska *Vita consecrata* (25 III 1996 – VC), w której Jan Paweł II napisał, że „życie konsekrowane znajduje się w samym sercu Kościoła jako element o decydującym znaczeniu dla jego misji, ponieważ »wyraża najgłębszą istotę powołania chrześcijańskiego«” (nr 3).

W tym kontekście należy z wielką uwagą przyjąć wydaną przez Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu habilitacyjną rozprawę ks. Bogdana Giemzy, salwatorianina, pt. *Apostolski wymiar życia konsekrowanego w nauczaniu Jana Pawła II. Studium teologicznopastoralne*, która ukazała się w 2012 roku. Autor publikacji jest znany w środowisku osób konsekrowanych w Polsce i w polskim środowisku teologicznym, zwłaszcza w zakresie teologii pastoralnej i teologii

życia konsekrowanego. Jest on zatrudniony jako adiunkt przy Katedrze Teologii Pastoralnej w Instytucie Teologii Pastoralnej w Papieskim Wydziale Teologicznym we Wrocławiu, od ponad dwudziestu lat jest też wykładowcą w Wyższym Seminarium Duchownym Salwatorianów w Bagnie k. Wrocławia. Jako wieloletni przełożony prowincjalny był członkiem Konferencji Wyższych Przełożonych Zakonów Męskich w Polsce, jest również cenionym rekolekcjonistą, prelegentem i uczestnikiem sympozjów, a przede wszystkim autorem licznych publikacji.

We wstępie recenzowanej rozprawy ks. Giemza krótko konstatuje, że jej tytuł wskazuje „na zakres podejmowanej problematyki i na określoną metodę badań. Przedmiotem podjętej teologicznej interpretacji w perspektywie pastoralnej jest papieskie nauczanie odnoszące się do życia konsekrowanego w aspekcie jego misji, czyli udziału w zbawczej działalności Kościoła. Apostolstwo bowiem stanowi o istocie każdego instytutu życia konsekrowanego i stowarzyszenia życia apostołskiego” (s. 9). Autor podaje też we wstępie, że inspiracją do podjęcia przedstawionego studium była nie tylko wdzięczność wobec papieża, „ale przede wszystkim fakt, iż podjęta w nim problematyka nie doczekała się szczegółowej analizy” (s. 9).

Oprócz spisu treści (s. 5, 6) oraz wykazu skrótów (s. 7, 8) rozprawa zawiera wstęp (s. 9, 10), korpus zasadniczy składający się z dwóch części, z których każda zawiera po trzy rozdziały (s. 11–260), zakończenie (s. 261–274), bibliografię (s. 275–303), spis treści oraz streszczenie w języku angielskim (s. 305–309) i języku niemieckim (s. 311–315). Podstawę źródłową rozprawy stanowi nauczanie Magisterium Kościoła, w tym ojca świętego, oraz stosowna literatura przedmiotu.

W części pierwszej zatytułowanej *Wymiar teologiczny życia konsekrowanego*, w rozdziale pierwszym zostały omówione kwestie terminologiczne. Autor zwrócił uwagę na pokrewne pojęcia stosowane przez papieża i w literaturze przedmiotu: życie konsekrowane i życie zakonne oraz apostolstwo, misja, ewangelizacja i posłannictwo. Zgodnie z nauczaniem soborowym wszyscy wierzący na mocy sakramentu chrztu są powołani do tego, by przez właściwy dla siebie rodzaj apostolstwa uczestniczyć w zbawczym posłannictwie Kościoła. Także w życiu konsekrowanym apostolstwo nie jest czymś akcydentalnym, ale należy do jego istoty. Właściwy dla osób konsekrowanych udział w apostolstwie Kościoła czerpie moc ze świadectwa miłości obłubieńczej ku Chrystusowi i jest zrodzony z daru założycieli. W kolejnych paragrafach tego rozdziału zostały ukazane trynitarne i eklezjalne źródła apostolstwa życia konsekrowanego. Autor słusznie zwrócił uwagę na novum w nauczaniu Kościoła zapoczątkowanym w dokumentach Soboru Watykańskiego II, a rozwiniętym przez papieża w adhortacji *Vita consecrata*. Chodzi o ujęcie teologii życia konsekrowanego w perspektywie trynitarnej. Całość życia konsekrowanego przedstawił Jan Paweł II w potrójnym wymiarze: konsekracji, komunii i misji, a każdemu z tych i wymiarów nadał znamienity tytuł: *confessio*, *signum fraternitatis* i *servitium caritatis*. Życie konsekrowane jest darem Trójcy Świętej udzielonym Kościołowi i staje się Jej widzialnym śladem

w historii. Szczególnym doświadczeniem uczestnictwa i mocy Ojca, Syna i Ducha Świętego w życiu konsekrowanym jest wspólnota braterska, natomiast apostołstwo nie jest zwykłą aktywnością, ale musi być zanurzone w tajemnicy Trójcy Świętej i tajemnicy Kościoła. Podstawy eklezjalne apostołstwa życia konsekrowanego także znajdują się w nauczaniu Soboru Watykańskiego II, który stwierdził, iż życie konsekrowane należy nienaruszalnie do życia i świętości Kościoła. Nie istnieje ono poza Kościołem i bez niego staje się niezrozumiałe. Eklezjalny wymiar apostołstwa wyraża się w aprobacie Kościoła dla różnych form życia konsekrowanego i poszczególnych instytutów oraz stowarzyszeń, przy czym aprobata i troska Kościoła nie dotyczy tylko ich początków, ale całego dalszego istnienia i działania. W ten sposób charyzmaty udzielone poszczególnym założycielom i założycielkom doznają zabezpieczenia, po to by przynosiły właściwe owoce. Żadna działalność osób konsekrowanych nie ma charakteru prywatnego, ale jest prowadzona w imieniu Kościoła, z jego polecenia i we wspólnocie Kościoła. Z tym wiąże się kwestia kształtowania wzajemnych relacji między pasterzami a osobami konsekrowanymi. Zrozumienie eklezjalnych podstaw jest więc istotne wobec pytania o sens życia konsekrowanego czy wprost jego kwestionowania. Przedmiotem drugiego rozdziału jest analiza elementów konstytutywnych apostołstwa, które wyróżnia papież w *Vita consecrata*. Chodzi o konsekrację zakonną, życie we wspólnocie i specyficzną misję charakteryzującą poszczególne instytuty życia konsekrowanego. Autor publikacji podkreślił, iż należy zwrócić uwagę na ważność wszystkich trzech elementów w zakresie misji życia konsekrowanego, gdyż zwykle ograniczamy się i zatrzymujemy tylko nad konkretnymi dziełami apostołskimi, jakie podejmują poszczególne instytuty i stowarzyszenia. Termin „konsekracja” stał się jednym z podstawowych w dokumentach Kościoła i teologii życia konsekrowanego w okresie po Soborze Watykańskim II i bywa uważany za klucz do zrozumienia nauki Kościoła na temat życia według rad ewangelicznych. Przedmiotem debat i sporów w tym okresie była m.in. kwestia związku między konsekracją chrzcielną a konsekracją przez profesję rad ewangelicznych. Jan Paweł II ujął konsekrację przez profesję rad ewangelicznych w sensie biblijnym jako inicjatywę Boga oraz w kontekście sakramentu chrztu, bierzmowania i święceń kapłańskich. „Duszą konsekracji” jak podkreślił papież, jest „miłość oddania” ze strony człowieka. Konsekracja zakonna ma związek z konsekracją chrzcielną, ale zarazem jest konsekracją „szczególną” i „nową” oraz „specjalną”. Nie jest ona konsekwencją konsekracji chrzcielnej, gdyż chrzest nie prowadzi bezpośrednio do celibatu czy wyrzeczenia się dóbr. Nowością w nauczaniu papieża w stosunku do dotychczasowego nauczania Kościoła jest myśl dotycząca konsekracji według własnego stanu. Papież naucza – jak zauważa ks. Giemza – o paradygmatycznym charakterze powołania do życia świeckiego, do posługi święceń i do życia konsekrowanego. Tak więc osoba konsekrowana pełni właściwą sobie misję „na mocy samej swojej konsekracji, której daje świadectwo w sposób zgodny z programem swojego Instytutu” (VC 72). Konsekracja i apostołstwo nie są sobie przeciwstawne, ale to

jakby dwa aspekty tej samej rzeczywistości. Konsekracja istnieje dla apostołstwa i konsekracja sama w sobie jest apostołstwem. Drugim istotnym elementem udziału życia konsekrowanego jest „życie braterskie we wspólnocie dla misji”. Tutaj także autor słusznie zwraca uwagę, iż należy mieć na uwadze rozróżnienie między „życiem braterskim” (*via fraterna*), a „życiem braterskim we wspólnocie”, czyli „życiu wspólnym” (*via fraterna in communi*). Termin „życie braterskie” odnosi się do wszystkich form życia konsekrowanego, także do tych, w których nie ma obowiązku prowadzenia życia braterskiego we wspólnocie, natomiast określenie „życie braterskie we wspólnocie” dotyczy instytutów zakonnych i stowarzyszeń życia apostołskiego, w których istnieje obowiązek życia wspólnego w znaczeniu kanonicznym. Osoby konsekrowane w nauczaniu papieża i Magisterium Kościoła są określane jako „budowniczości komunii”, „ekspersi w dziedzinie komunii”, „mistrzowie komunii”. Dlatego też wspólnotom życia konsekrowanego powierza się troskę o pielęgnowanie duchowości komunii w Kościele i w świecie (zob. VC 51). To wezwanie nabiera także szczególnego znaczenia w kontekście procesów migracji i globalizacji, w społeczeństwach multikulturowych. W ostatnim punkcie drugiego rozdziału autor podkreśla, że życie konsekrowane nie jest jakimś abstraktem, ale jak naucza Sobór Watykański II trzeba rozróżnić dwa poziomy takiego życia: poziom wspólny wszystkim instytutom i poziom własny, charakterystyczny dla poszczególnych instytutów. Ten drugi poziom jest, obok konsekracji i życia braterskiego, istotnym elementem apostołstwa życia konsekrowanego. *Lumen gentium* bogactwo form życia konsekrowanego przyrównuje do drzewa o wielu gałęziach. Jan Paweł II wielokrotnie odwoływał się do tego określenia, zaznaczając, że bogactwo charyzmatów jest wymownym znakiem bogactwa Jezusa Chrystusa i hojności Ducha Świętego. Tak mocne podkreślenie specyfiki i odrębności charyzmatów jest nowością w Magisterium Kościoła, zwłaszcza jeśli się weźmie pod uwagę nauczanie i praktykę Kościoła w minionych wiekach zakazujące tworzenia nowych zakonów. Nowością jest także zapoczątkowany przez Sobór Watykański II powrót do charyzmatycznych korzeni instytutów życia konsekrowanego. Autor dysertacji w tym kontekście przywołuje dokument Kongregacji Zakonów i Instytutów Świeckich oraz Kongregacji Biskupów *Wytyczne dla wzajemnych stosunków między biskupami i zakonnikami w Kościele* „*Mutuae relationes*” (14 V 1978 – MR), który dokonał ważnego rozróżnienia na „charyzmat założyciela” i „charyzmat instytutu”. Jeżeli chodzi o pierwszy wymiar, to Jan Paweł II używał określenia „charyzmat założycielski”, „charyzmat założyciela” lub „duch początków”. Charyzmat instytutu to swoisty „ewangeliczny kod genetyczny”, umożliwiający wspólnocie żywą więź z założycielem i nieustanne odrażdżanie się w duchu zdrowej tradycji. Należy także mieć na uwadze zagrożenia dla specyficznej działalności poszczególnych instytutów. Instrukcja Kongregacji Zakonów i Instytutów Świeckich o istotnych elementach nauczania Kościoła na temat życia konsekrowanego w zastosowaniu do instytutów oddających się pracy apostołskiej *Essential elements* (31 V 1983 – EsE) wymienia trzy pokusy. Pierwsza

to „pokusa robienia wszystkiego”, druga wiąże się z porzuceniem apostołów będących wyrazem charyzmatu, trzecia dotyczy „rozpraszania energii instytutu w wielości zadań doraźnych” (EsE 27). Rozdział trzeci rozprawy został poświęcony analizie formalnych elementów apostołstwa osób konsekrowanych, w tym konieczności odnowy i rewizji apostołów, prymatowi, jaki należy przyznać życiu duchowemu w stosunku do działalności apostołskiej oraz formacji apostołskiej. Cel działalności pastoralnej Kościoła i instytutów życia konsekrowanego pozostaje zawsze ten sam, jednak zmianie ulegają sposoby jego realizacji w zależności od zmieniającego się kontekstu historycznego i kulturowo-społecznego. Dlatego też na Soborze Watykańskim II i w okresie posoborowym poświęcono wiele uwagi i wysiłków sprawie „przystosowanej odnowy”. W swojej istocie nie jest ona jedynie jakąś chwilową taktyką Kościoła czy instytutów życia konsekrowanego, ale sprawą duchowości, ewangelicznym czuwaniem. Na uwagę zasługują tutaj szczególnie trzy kwestie. Po pierwsze, nacisk na właściwą interpretację uchwał soborowych w zakresie odnowy, stąd potrzeba zdrowej odnowy jako powrotu do źródeł życia chrześcijańskiego, czyli do Jezusa Chrystusa. Druga kwestia to zwrócenie uwagi na konieczność rozeznawania znaków czasu ze względu na złożoność sytuacji w jakiej przychodzi Kościołowi i życiu konsekrowanemu wypełniać swoją misję. Trzecia kwestia to potrzeba właściwego przystosowania w zakresie działalności apostołskiej. Przystosowana odnowa podejmowanych dzieł do współczesnych warunków winna być roztropna, dokonywana z uwzględnieniem potrzeb miejsca i czasu oraz realizowana za pomocą nowych i stosownych środków, i nie zapominająca o potrzebie zachowania własnej tożsamości i specyficznej misji poszczególnych instytutów. Soborowy dekret *Perfectae caritatis* wśród pięciu zasad odnowy jako ostatnią wymienia zasadę odnowy duchowej (*renovatio spiritualis*). Jan Paweł II wielokrotnie podkreślał potrzebę, czy wręcz konieczność, właściwej syntezy życia duchowego i działalności apostołskiej, kładąc akcent na potrzebę „zdrowej duchowości działania”. Szczególna potrzeba troski o integrację działalności apostołskiej i życia wewnętrznego istnieje w instytutach oddających się pracy apostołskiej. Papież przestrzegał przed powierzchowną oceną tych rzeczywistości i tendencją do przeciwstawiania sobie kontemplacji i życia apostołskiego. Przykładem takiej syntezy jest sam Jezus Chrystus i to z Niego, a nie z wątpliwych przesłanek socjologicznych, psychologicznych czy politycznych należy czerpać inspiracje. *Vita consecrata* ujmuje sprawę bardzo klarownie: „od każdego oczekuje się nie tyle sukcesu, co raczej wierności. Bezwzględnie natomiast trzeba czuwać, by nie dopuścić do prawdziwej klęski życia konsekrowanego, która polega nie na spadku liczebności, ale na zaniku duchowej wierności Chrystusowi oraz własnemu powołaniu i misji” (nr 63). Źródłem zdrowej duchowości winno być słowo Boże, liturgia z podkreśleniem roli Eucharystii i inne praktyki ascetyczne. W tym kontekście można mówić o apostołstwie modlitwy zwłaszcza klasztorów klauzurowych. Trzeba też mieć na uwadze zagrożenia związane z syntezą życia modlitwy i zaangażowania apostołskiego. Chodzi o pokusę reduk-

cji powołania do wymiarów czysto doczesnych i stawania się bardziej działaczami społecznymi, politycznymi czy funkcjonariuszami władzy doczesnej niż osobami konsekrowanymi. Druga pokusa polega na nadmiernym aktywizmie ze szkodą dla życia duchowego. Zagrożeniem jest również pokusa profesjonalizacji lub etatyzacji powołania, kładąca nadmierny akcent na wykonywany rodzaj działalności apostołskiej kosztem łaski powołania. Kolejnym zagadnieniem, które podejmuje autor dysertacji, jest sprawa formacji. Zadanie formacji integralnej uznał Jan Paweł II za akt o największym znaczeniu, podkreślając przy tym, że formacja „jest aktem pokory, odwagi i ufności”. Papież w sposób nowatorski określił cel życia konsekrowanego i procesu formacyjnego. Celem „życia konsekrowanego jest upodobnienie się do Pana Jezusa i do Jego całkowitej ofiary z siebie”, zaś celem formacji jest dążenie osoby konsekrowanej do „stopniowego przyswajania sobie myśli i uczuć Chrystusa ku Ojcu” i przygotowanie „do całkowitego poświęcenia się Bogu przez naśladowanie Chrystusa w służbie misji” (VC 65). Model formacji zaproponowany przez papieża wskazuje na wzajemne przenikanie się łaski i natury. Nie kładzie nacisku na zewnętrzną poprawność w zachowaniu, stłumienie w sobie poruszeń i wewnętrznych pragnień czy na pełnienie chociażby najwznioślejszych dzieł apostołskich, ale wskazuje, że droga identyfikacji z Chrystusem winna sięgać aż do głębi doświadczania tych samych co On uczuć i tęsknot. Model ten pozostanie teorią, jeśli nie uwzględni się kilku ważnych elementów pozwalających wcielić go w życie. Chodzi o program i planowanie formacji, uwzględnienie zróżnicowanych etapów, uczestników i środowiska formacyjnego oraz jej wymiarów. Ojciec święty zwracał uwagę, by poszczególne instytuty życia konsekrowanego i stowarzyszenia życia apostołskiego opracowały własny program formacyjny (*ratio institutionis*). W zależności od różnych faz życia, doświadczeń i nieuniknionych kryzysów wyróżnił kilka etapów w formacji stałej, co nabiera szczególnego znaczenia w perspektywie formacji apostołskiej. Istotne jest także zwrócenie uwagi na różne wymiary formacji. Papież wyróżnia pięć wymiarów: duchowy, ludzki i braterski, apostołski, kulturowy i zawodowy oraz wymiar charyzmatu (zob. VC 71). W rozprawie autor zwrócił uwagę głównie na formację apostołską i kulturową. Formacja apostołska jest formacją do pocucia misji i stanowi niejako punkt kulminacyjny wszystkich wymiarów, gdyż „otwiera umysł i serce osoby konsekrowanej i skłania ją do nieustannego, wytężonego działania wyrażającego miłość Chrystusa” (VC 71). Duże znaczenie przywiązywał Jan Paweł II do formacji kulturowej. Chodzi w niej o solidną formację teologiczną, która daje „umysłową otwartość” i „zdolność rozeznania” (VC 71) wobec wyzwań epoki, gdyż w nowoczesnym świecie nie można sobie pozwolić na powierzchowne analizy i pochopne uproszczenia.

Druga część rozprawy koncentruje się na wymiarze pastoralnym apostołstwa życia konsekrowanego. Próba klasyfikacji tegoż apostołstwa została podjęta w rozdziale pierwszym. Zostały kolejno omówione: apostołstwo znaku, dzieła własne prowadzone zgodnie z charyzmatem przez poszczególne instytuty, apo-

stolstwo zlecone przez biskupa i apostołstwo instytutów świeckich życia konsekrowanego. Autor zwrócił uwagę, że ze względu na bogactwo form życia konsekrowanego i różnorodność działalności apostołskiej instytutów życia konsekrowanego klasyfikacja ta stanowi poważną trudność. Wśród form apostołstwa życia konsekrowanego nadrzędne miejsce zajmuje świadectwo życia określane także jako apostołstwo znaku. Dotyczy ono bez wyjątku wszystkich osób konsekrowanych. W pracy zwrócono uwagę na różnorodność świadectwa apostołstwa znaku ofiarowanego przez życie konsekrowane. Pełni ono funkcję epifanią, gdyż ukazuje Boga obecnego w życiu Kościoła i działającego w świecie oraz w człowieku. Świadectwo odnowionego zaangażowania w modlitwie i w zjednoczeniu z Bogiem jest świadectwem wiarygodności życia konsekrowanego i ma podstawowe znaczenie usprawiedliwiające obecność życia konsekrowanego w Kościele i w świecie. Inny wymiar apostołstwa znaku to uobecnianie formy życia przyjętej przez Chrystusa, gdyż życie konsekrowane jest żywą pamiątką życia i działalności Jezusa. Papież uznał to za pierwszoplanowe zadanie życia konsekrowanego, pisząc, że „najważniejszym przejawem misji nie są bowiem zewnętrzne dzieła, ale przede wszystkim uobecnianie w świecie samego Chrystusa” (VC 72). Mimo obiegowych opinii o nieprzydatności życia konsekrowanego pozostaje znakiem bezinteresownej miłości do Boga i człowieka. Wiąże się z tym kolejny wymiar świadectwa życia konsekrowanego, który polega na przepowiadaniu „kultury i stylu życia alternatywnego wobec tych, które są w świecie i w dominującej kulturze”, jak podkreśla to instrukcja Kongregacji ds. Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego zatytułowana *Rozpocząć na nowo od Chrystusa* (19 V 2002 – nr 20). Wiele miejsca poświęcił papież również kolejnemu wymiarowi apostołstwa znaku osób konsekrowanych, jakim jest świadectwo świętości. Kolejna forma apostołstwa to dzieła własne. Ważne rozróżnienie w zakresie zewnętrznych dzieł apostołatu na dzieła własne instytutu i dzieła zlecone przez ordynariusza miejsca zawierają wytyczne *Mutuae relationes*. Przez dzieła własne (*opera propria*) rozumie się takie, które należą do kompetencji przełożonego zakonnego z uwzględnieniem tego, co jest zastrzeżone władzy ordynariusza miejsca; natomiast dzieła zlecone podlegają kompetencji ordynariusza, który angażuje osoby konsekrowane do pracy w diecezji (zob. MR 57 a). Dzieła własne w wymiarze eklesjalnym są zewnętrznym przejawem misji. Należą do nich te, które podejmowane są zgodnie z charyzmatem w zakresie przewidzianym przez prawo własne zatwierdzone przez kompetentną władzę kościelną. Jan Paweł II i dokumenty Kościoła w odniesieniu do dzieł własnych kładą akcent na kilka elementów: potrzebę zachowania odrębności zgodnie z charyzmatem założycieli, „twórczą wierność” zachowującą z jednej strony wierność pierwotnym ideom, z drugiej otwartą na odnowę i reorganizację dzieł, uwzględnienie potrzeb Kościoła i zależność od władzy hierarchicznej oraz znaczącą rolę przełożonych zakonnych w trosce o ich realizację. Kolejna forma apostołstwa to dzieła zlecone przez biskupa. Są to dzieła diecezjalne będące w gestii biskupa diecezji i jego Kościoła

partykularnego, które z różnych motywów można, a nawet wypada, powierzyć osobom konsekrowanym. Analizując ich znaczenie, trzeba mieć na uwadze wypowiedź Jana Pawła II, że powołanie i misja życia konsekrowanego urzeczywistniają się wewnątrz Kościoła lokalnego, stąd jedność z Kościołem powszechnym wyraża się poprzez Kościół lokalny. Papież przy różnych okazjach podkreślał, że instytuty życia konsekrowanego wnoszą cenny wkład w życie poszczególnych diecezji. Zaznaczał przy tym, że to włączenie się winno wypływać nie tyle ze względów socjologicznych czy koniunkturalnych, ale z motywów teologicznych, z dojrzałej świadomości eklezjologicznej. Ze względu na swą specyfikę odrębny typ stanowi apostołstwo instytutów świeckich, które dopiero w połowie XX wieku zostały uznane za jedną z form życia konsekrowanego. Jan Paweł II wielokrotnie podkreślał, że ich powstanie jest szczególnym darem Ducha Świętego dla naszych czasów. Cechą specyficzną instytutów świeckich jest według papieża „synteza świeckości i konsekracji”. Oryginalność powołania świeckich konsekrowanych, którzy są w pełnym tego słowa znaczeniu świeccy i zarazem konsekrowani, bo związali się z Chrystusem przez specjalne powołanie i złożone śluby czystości, ubóstwa i posłuszeństwa, prowadzi do oryginalnego apostołstwa. Apostołstwo instytutów świeckich powinno być wiernie pełnione nie tylko w świecie, ale także niejako od strony świata, to znaczy przez pracę zawodową i różne formy świeckiej działalności. Polem ich apostołskiej aktywności jest dziedzina polityki, życia społecznego i gospodarczego, obszar kultury i nauki, stosunków międzynarodowych i środków społecznego przekazu. W rozdziale drugim części drugiej zostały omówione instytucjonalne formy współpracy życia konsekrowanego na różnych płaszczyznach Kościoła, zwłaszcza Kościoła partykularnego, między instytutami i ze świeckimi. Współpracę tę należy postrzegać w perspektywie komunii Kościoła. Współpraca w Kościele jest ważna nie tylko ze względu na efekt działań apostołskich, ale także jako świadectwo jedności eklezjalnej. Gdy chodzi o współpracę w ramach Kościoła lokalnego, to decydujące znaczenie mają wytyczne zawarte w dokumencie *Mutuae relationes*, który wyróżnia trzy wzajemnie się uzupełniające płaszczyzny współpracy życia konsekrowanego i diecezji: w zakresie formacji, w zakresie działania i koordynacji (por. nr 23–67). Kolejny wymiar współdziałania dotyczy instytucjonalnej współpracy między różnymi instytutami życia konsekrowanego i stowarzyszeniami życia apostołskiego. Początki tego zagadnienia sięgają połowy XX wieku. Sobór Watykański II usankcjonował istnienie odpowiednich struktur w postaci konferencji wyższych przełożonych i w ogólnych zarysach nakreślił ich zadania. Jeżeli chodzi o płaszczyzny współpracy międzyzakonnej, to można wyróżnić płaszczyznę Kościoła powszechnego, płaszczyznę kontynentalną i regionalną oraz narodową, natomiast jej przedmiotem na wyżej wymienionych poziomach jest m.in. kwestia duszpasterstwa powołań i apostołstwa. W kolejnym paragrafie autor analizuje współpracę między życiem konsekrowanym a wiernymi świeckimi: poprzez stowarzyszenia, przez przynależność czasową, w ramach wolontariatu, współpra-

cę na rzecz inicjatyw lokalnych i w ramach ruchów kościelnych. Godna uwagi jest świadomość owoców tej współpracy dla Kościoła, instytucji i osób konsekrowanych oraz dla świeckich. Trzeba bowiem pamiętać, że komunია i wzajemność w Kościele nie są nigdy jednostronne. Rozdział trzeci podejmuje temat apostołskich areopagów, czyli aktywnego i kompetentnego udziału życia konsekrowanego w tworzeniu współczesnej kultury. W tym kontekście trzeba mieć na uwadze niektóre wyzwania dla misji życia konsekrowanego, zarówno w Kościele, jak i w świecie współczesnym, sprawę udziału życia konsekrowanego w nowej ewangelizacji oraz jego profetyczny wymiar życia i apostołstwa. Sformułowanie „współczesne areopagi” w literaturze teologicznej zawdzięczamy Janowi Pawłowi II. Jest to pewnego rodzaju skrót myślowy, charakteryzujący kulturowy, polityczny i ekonomiczny kontekst życia i działalności współczesnych chrześcijan. Nawiązuje ono do doświadczenia św. Pawła Apostoła na Areopagu w Atenach. Do terminu „areopagi” powracał papież wielokrotnie, podkreślając przy tym, że jest ich wiele i są one bardzo różne. Są to przede wszystkim tereny współczesnej cywilizacji i kultury, polityki i ekonomii. Twórcza obecność chrześcijan w takim właśnie świecie jest świadectwem bycia solą ziemi i światłem świata, głoszeniem Dobrej Nowiny, uczestniczeniem w misji zbawczej Kościoła. Interesujące jest, że to wydarzenie z życia apostoła, chociaż zakończyło się niepowodzeniem, za sprawą ojca świętego stało się w Kościele modelem ewangelizacyjnego działania. Chociaż areopagów stanowiących wyzwanie dla życia konsekrowanego jest wiele i są one różne, to idąc za adhortacją *Vita consecrata*, autor w pierwszym paragrafie omówił następujące: potrzeba odnowionego zaangażowania w dziedzinie wychowania i na polu edukacji, w dziedzinie kultury i mediów. Pierwszym areopagiem według papieża są środki społecznego przekazu. Charakterystyczną cechą nauczania Jana Pawła II dotyczącego mediów jest podkreślanie pozytywnych aspektów, akceptacja dla ich rozwoju, wskazanie na konieczność włączenia w nie wartości ewangelicznych, a jednocześnie ostrzeżenie przed możliwością złego wykorzystywania mediów. Ojciec święty zwrócił przy tym uwagę na zaniedbania Kościoła w tym względzie. W ocenie papieża dziedzina środków społecznego przekazu, w porównaniu do innych narzędzi przepowiadania i formacji, nie znajduje należytego miejsca w programach duszpasterskich. Godne uwagi jest odnotowanie jego ważnej wskazówki, że obecność Kościoła w dziedzinie środków społecznego przekazu nie może się ograniczyć do ich wykorzystania dla szerzenia orędzia chrześcijańskiego i Magisterium Kościoła oraz w celu zwielokrotnienia oddziaływania duszpasterskiego. Zadania, jakie stawia Jan Paweł II życiu konsekrowanemu w zakresie obecności na areopagu mediów, można ująć w trzech punktach. Po pierwsze chodzi o aktywny udział osób konsekrowanych, zwłaszcza tych, które ze względu na charyzmat instytucji działają w tej dziedzinie, w korzystaniu z różnych środków społecznego przekazu, jakie oferuje dzisiejszy rozwój techniki. Drugie zadanie wiąże się z wychowywaniem do umiejętnego odbioru mediów. Trzecim zadaniem osób konsekrowanych jest formacja pracowników

mediów, szczególna rola przypada w tym względzie członkom instytutów świeckich. Drugi ważny areopag to świat kultury. Na podstawie adhortacji *Vita consecrata* można wymienić pięć areopagów: czynne uczestnictwo i aktywność na polu kultury, troska o formację kultur wewnątrz wspólnot życia konsekrowanego, pogłębienie wiedzy, postawa ufego zainteresowania wobec twórców kultury, współpraca ze świeckimi w ewangelizacji środowisk, w których kultura jest tworzona (por. VC 98). Kolejny ważny areopag dla życia konsekrowanego we współczesnym świecie to zaangażowanie na polu edukacji i wychowania. Udział osób konsekrowanych w dziele wychowywania jest „jednym z najbardziej wyrazistych przejawów macierzyństwa Kościoła” (VC 97). Dzięki specjalnej konsekracji mogą oni prowadzić szczególnie owocną działalność edukacyjną i wносить ważny wkład w pracę innych wychowawców. Jan Paweł II zwrócił też uwagę na znaczenie katolickich i kościelnych uniwersytetów i fakultetów w dziedzinie wychowania i ewangelizacji. Chodzi o dwie ważne cechy: czynny dialog ze współczesną kulturą i zachowanie charakteru katolickiego w duchu pełnej wierności Magisterium Kościoła. Kolejnym zagadnieniem, które papież konsekwentnie podejmował i rozwijał w licznych przemówieniach i dokumentach, czyniąc z niego ideę przewodnią pontyfikatu, jest nowa ewangelizacja. W oparciu o *Instrumentum laboris* Synodu Biskupów przewidzianego na jesień 2012 roku, a poświęconego nowej ewangelizacji, autor rozprawy ukazał jej siedem kontekstów: kulturowy, społeczny, gospodarczy, polityczny, rozwój nauki i techniki, medialny i religijny. Papież wielokrotnie podkreślał, że nowa ewangelizacja stanie się możliwa, kiedy wszyscy chrześcijanie, świadomi własnego powołania, poczują się wezwani do tego dzieła. Także członkowie instytutów życia konsekrowanego, stowarzyszeń życia apostołskiego i instytutów świeckich winni się włączyć w to dzieło, zgodnie z własnym charyzmatem i posługą apostołską. Autor w tym kontekście omówił oczekiwania, warunki i sposoby udziału osób konsekrowanych w nowej ewangelizacji oraz racje uzasadniające to zaangażowanie. W ostatnim paragrafie zwrócił uwagę na profetyzm jako znamię życia konsekrowanego w perspektywie apostołskiej. Zagadnienie to nabrało szczególnego znaczenia w nauczaniu Kościoła w okresie pontyfikatu Jana Pawła II. W *Vita consecrata* napisał on, że „charakter prorocki jest wpisany w naturę życia konsekrowanego” (nr 84). Zwrócił przy tym uwagę na dwa zasadnicze źródła wymiaru prorockiego w życiu konsekrowanym: biblijne i chrystologiczno-pneumatologiczne. Proroctwo ma swój początek w Bogu, a biblijnym prototypem autentycznego proroka jest Eliasza. Nadto, odwołując się do nauczania Soboru Watykańskiego II, papież podkreślił, że profetyzm życia konsekrowanego jest formą uczestnictwa w prorockiej funkcji Chrystusa, którego Duch Święty udziela całemu ludowi Bożemu. Profetyzm wymaga przyjaźni z Bogiem na modlitwie, wsłuchiwanie się w Jego słowo, duchowego rozeznanawania i poszukiwania Jego woli, gdyż bez „profetyzmu bycia” nie ma „profetyzmu działania”. Warunkiem autentyczności bycia prorockim znakiem jest posłuszeństwo Chrystusowi i Kościołowi. Szczególne znaczenie w prorockim

wymiarze życia konsekrowanego odgrywają rady ewangeliczne oraz życie braterskie. Zwrócono także uwagę na niebezpieczeństwo niepełnej interpretacji charakteru prorockiego w życiu konsekrowanym i jego redukcji do wymiaru horyzontalnego.

Recenzując rozprawę, trzeba podkreślić, że przeprowadzona przez ks. Giemzę analiza ukazała dogłębnie uwarunkowania apostołstwa życia konsekrowanego. Autor wykazał, że Jan Paweł II z jednej strony nawiązywał do istniejącego już nauczania Magisterium Kościoła w tym względzie, z drugiej strony nadał nowe akcenty. Przede wszystkim mocno podkreślił znaczenie życia konsekrowanego w Kościele, podkreślając, że wypływa ono nie tyle z podejmowanych dzieł, ale z samego faktu obecności. Tak więc zamiar autora, aby ukazać miejsce i rolę oraz znaczenie apostołstwa życia konsekrowanego w tajemnicy, komunii i misji Kościoła w oparciu o nauczanie Jana Pawła II, z podkreśleniem istotnych jego nowości w stosunku do dotychczasowego Magisterium Kościoła, w pełni się udał. Treść publikacji jasno dowodzi, że pisał ją ktoś, kto bardzo dobrze zna przedmiot podjętych badań. Lektura publikacji upoważnia do nabycia pewności, że jest ona efektem rzetelnych analiz, wynikiem solidnego warsztatu metodologicznego i głębokiego myślenia teologicznego.

Przy ocenie rozprawy może jednak dziwić krótki, bo zaledwie dwustronicowy wstęp, który pozostawia pewien niedosyt, zwłaszcza w zestawieniu z obszernym podsumowaniem w zakończeniu (s. 261–274). Autor we wstępie jasno formułuje cel rozprawy, metodę, bazę źródłową oraz charakteryzuje jej plan. Wydaje się jednak, że wskazana przez autora metoda analityczno-krytyczna z elementami syntezy winna być we wstępie dookreślona precyzyjniej. Chodzi bowiem o metodę dedukcyjno-krytyczną z zastosowaniem czynności metodycznych, jakimi są analiza i synteza. Jeszcze lepiej byłoby, gdyby autor odwołał się do metod stosowanych na tzw. pierwszym etapie badawczym paradygmatu analizy teologii pastoralnej, co wprost skutkowałoby stworzeniem modelu teologiczno-normatywnego apostołskiego wymiaru życia konsekrowanego. Trzeba tutaj powiedzieć, że taki model z rozprawy promieniuje, ale wyraźne jego wydobyście dodałoby przeprowadzonym analizom bardziej pogłębionego metodologicznie wydźwięku. Trzeba podkreślić, że praca jest owocem żmudnej kwerendy źródłowej nauczania Magisterium Kościoła, ze szczególnym zwróceniem uwagi na nauczanie Jana Pawła II, co uzmysławia zarówno bibliografia, jej podział, jak również rzetelnie opracowane przypisy. Każdą postawioną tezę autor rzeczowo dokumentuje w przypisach. Na uwagę zasługują także krótkie, ale rzeczowe wprowadzenia do poszczególnych rozdziałów oraz podsumowania poszczególnych analizowanych kwestii. Także język rozprawy jest prosty i rzeczowy, znamionujący erudycję jej autora. Reasumując, należy stwierdzić, że rozprawa habilitacyjna ks. Bogdana Giemzy stanowi novum w refleksji nad nauczaniem papieskim w odniesieniu do życia konsekrowanego. W związku z tym recenzowana pozycja może stanowić cenną pomoc w dalszej refleksji teologicznej Kościoła, jak również służyć inspiracją

w dalszych analizach dotyczących udziału życia konsekrowanego w działalności apostołskiej Kościoła.

Ks. Bogdan Biela, Uniwersytet Śląski

Andrzej Wójcik, *„Cześć pieśni!” Z dziejów śląskiego życia muzycznego i śpiewaczego. Szkice i materiały źródłowe. Część druga od 1939 do 1989 roku*, Wydawnictwo Śląska Biblioteka Muzyczna, Katowice 2012, ss. 318, ISBN: 978-83-925832-5-7.

W jednym z końcowych fragmentów swego poprzedniego studium na temat działalności śląskich zespołów śpiewaczych i orkiestrowych Andrzej Wójcik wyraził ważną myśl: „Refleksja nad fenomenem społecznego ruchu muzycznego prowadzi do przekonania, że jego istotą jest dzielność tych, co ruch ten tworzyli i tych, którzy będąc jego uczestnikami, stawali się kontynuatorami tradycji, zapoczątkowanej jeszcze w XIX wieku” (por. *„Cześć pieśni!” Z dziejów śląskiego życia muzycznego i śpiewaczego. Szkice i materiały źródłowe. Część pierwsza do 1939 roku*, wyd. Śląska Biblioteka Muzyczna, Katowice 2010, s. 258 – recenzja w: „Studia Pastoralne” 7 (2011), s. 599–601). Z przytoczonej wypowiedzi wynika, jak wiele jeszcze w budującej historii społecznego ruchu muzycznego na Śląsku można znaleźć szlachetnych przykładów owej dzielności, wykazania się męstwem, odwagą we wszelkiego rodzaju przeciwnościach. Miało to miejsce zarówno w początkowej fazie rozwoju tego ruchu, jak również w dramatycznym okresie powstań i wojen, aż po współczesność.

Pierwsza część opracowania *Z dziejów śląskiego życia muzycznego i śpiewaczego* obejmowała okres – *ad quem* – do wybuchu II wojny światowej i od razu było wiadome, że przy tak zasygnalizowanej tezie musi nastąpić uzupełnienie narracji dziejów, gdyż w przeciwnym przypadku byłby to obraz absolutnie niepełny. Dlatego też we wstępnej opinii, skierowanej do wydawcy – Śląskiej Biblioteki Muzycznej, podkreślono jako bardzo ważny atut, że ten sam autor, motywowany dodatkowymi impulsami, podjął się kontynuacji śmiało założonego dzieła, opierając się na już wypróbowanym i niezwykle sprawnym aparacie wykonawczym. Umiejętność Andrzeja Wójcika zaznacza się w popularnym i literacko atrakcyjnym przekazywaniu spraw trudnych, często także dla współczesnych miłośników społecznego ruchu muzycznego nie do końca oczywistych. Podobnie jak w części pierwszej, również i tu punktem wyjścia do twórczych rozważań stała się dla autora lektura fragmentów protokołów zjazdowych zebrań czy notatek dziennikarskich o znaczeniu historycznym, a także relacje świadków. To szczególnie cenne źródło informacji, bardzo autentyczne, a jednocześnie przecież podlegające łatwej